

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

חיי שרה

(חלק טו — שיחה ג)



יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאה

שנת הקהל

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מחזור הראשון של לימוד הלכות שיחות

שבוע פרשת חיי שרה, מבה"ח כסלו, יט"ב מר"חשון, ה'תשפ"ג (א)



LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

חיי שרה ג

אהל זה⁸. וזהו מקורו של רש"י לפרש שהלשון „ויביאה (יצחק) האהלה” הוא סיום הענין, ו„שרה אמו” הוא ענין נוסף – „והרי היא שרה אמו”.

אבל על־פי הסבר זה אינו מובן:

(א) מפני מה העתיק רש"י (שכל תיבה בפירושו מדויקת) גם את תיבת „אמו” שבכתוב? הלא הדיוק וההכרח הוא מזה שלאחר „האהלה” נאמר „שרה”, וכיון שהתיבה „אמו” אינה נוגעת לדיוק זה, לא היה לו להעתיקה.

(ב) למה פירש רש"י שהדמיון לשרה, „והרי היא שרה אמו”, הוא בנסים שארעו, „שכל זמן כו” – ולא היה די לומר שבמעשיה היתה רבקה כ„שרה אמו”?

(ג) גם אם תמצוי לומר שהיה לרש"י הכרח לכך שאירע נס באהל – הרי מפשטו של מקרא אין להכריח מהו הנס שאירע, ועל־אחת־כמה־וכמה שאין להכריח שאירע יותר מנס אחד, וכל־שכן שלא כל שלשת הפרטים; [ואכן כך מצינו בתרגום יונתן בן עוזיאל¹⁰ (אף שפירושו רחוק מדרך

א. „ויביאה יצחק האהלה שרה אמו וגו”¹¹. ובפירושו על הפסוק העתיק רש"י את התיבות „האהלה שרה אמו”, ופירש: „ויביאה האהלה והרי היא שרה אמו כלומר ונעשית דוגמת שרה אמו² שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק³ מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה⁴ וענן קשור על האהל, ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו”.

וכתבו מפרשים⁵, שרש"י דייק פירוש זה מן התיבה „האהלה” שנאמרה לפני „שרה אמו”⁶: אילו פירוש הדברים היה כפי הנראה בפשטות, ש„שרה אמו” קאי על „האהלה” (והיינו – האהל של שרה אמו), היה הכתוב צריך לומר „אהלה שרה אמו” או „לאהל שרה אמו”; אבל אין מקום לכתוב בלשון „האהלה” (בה) הידיעה, המורה שידוע כבר של מי

(1) פרשתנו כד, סז.

(2) ברש"י כת"י ובדפוס ראשון ושני דרש"י – בסדר הפוך: „ויביאה” האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו כלומר והרי היא (כ)שרה אמו”.

(3) בדפוסים שבערה 2 מוסיף (לאחרי „נר דלוק”) „באהל”. וראה לקמן הערה 8, 9. ובדפוס ראשון: נר דלוק. וראה לקמן סוף הערה 32.

(4) בדפוס שני: בפת ובעיסה.

(5) רא"ם, גו"א, ש"ח, משכיל לדוד, דקדוקי רש"י. ועוד.

(6) ראה גם זח"א קלג, א.

(7) כי כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה (רש"י לך יד, י).

(* בדפוס שני: הביאה.

(8) ראה גם אבי עזר לראב"ע כאן. ורמב"ן חסר הנסמך כו”.

(9) וכמו"ש בת"א „וחזא והא תקנין עובדהא כו” ו להעיר שגם בת"א מפרשים (נתינה לגר) שדיוקו הוא מה"א הידיעה וחסרון הנסמך.

(10) עה"פ (אלא שמפרש הענין ד„נר דלוק” באו"א – ראה לקמן הערה 29). וכ"ה בזהר שם (ושם נ, א). ובפס"ז עה"פ – רק בנוגע להענין. וראה ש"ה פרשתנו (רפד, א בהגהה) הטעם

במדרש „ענן קשור על פתח האהל . . ברכה . . ונר דלוק וכו'“^{14*} –

הרי באמת מלכתחילה קשה לומר שכוונת רש"י כאן היתה רק להעתיק מדרשת חז"ל:

כבר נתבאר בעבר באריכות פעמים רבות הטעם שאין רש"י מזכיר בדרך כלל את מקור הפירושים שיש להם יסוד במדרשי חז"ל, לפי שגם פירושים אלו מיוסדים ונלמדים מתוך פשוטו של מקרא (ואם כן, „מקור“ הפירושים הוא פשט הכתוב)¹⁵; ובמקום שפירוש כגון זה ממדרשי חז"ל אינו לפי פשוטו של מקרא לגמרי, ורש"י מביאו רק משום שהפשט הפשוט אינו בהיר כל-כך וכדומה¹⁶ – אזי רש"י אכן מעיר על כך ומקדים „רבותינו דרשו“ וכיוצא בזה¹⁷.

ואם כן, בענייננו אינו מובן – ממה נפשך: אם כל שלשת הדברים מוכרחים בפשוטו של מקרא, לא היה רש"י צריך להוסיף את הציון „בבראשית רבה“; ואם אין הם מוכרחים בפשוטו של מקרא, ורש"י הביא זאת רק בתור

הפשט שבפירוש רש"י, שהביא רק את הפרט של נר דלוק].

ב. והיה אפשר לומר, ששלשת הפרטים שהביא רש"י בפירושו אכן אינם מוכרחים על-פי פשוטו של מקרא, אלא שהביא רש"י ממדרש-רבה דרש הקשור לפשט הכתוב, ומטעם זה ציין רש"י את המקור¹¹ בסיום פירושו: „בראשית רבה“¹²;

[שכן, מכתבי היד דפירוש רש"י¹³ ניכר שהציון „בראשית רבה“ כאן הוא לשונו של רש"י, ולא הוספת המעתיקים כמו ריבוי מראי מקומות אחרים בפירושו].

אולם, מלבד זאת שאפילו אם נאמר שהמקור והיסוד לשלשת הענינים שהביא הוא רק מן הדרשה שבבראשית-רבה, עדיין אינו מובן: אם כן (א) למה השמיט רש"י את הפרט הרביעי שהובא במדרש – „דלתות פתוחות לרוחה“ – אשר גם בזה היתה רבקה „דוגמת שרה אמו“¹⁴; (ב) מדוע מנה רש"י את שלשת הפרטים בסדר שונה (ותיררה מזו –) הפוך מסדרם

^{14*} (14) בכמה כ"י (הובא בב"ר הוצאת תיאדור כו') א"י „נר דלוק“ לפני „ברכה מוטלת בעיסה“.

¹⁵ וכדברי רש"י עצמו בכ"מ – בראשית ג, ח. ועד"ז שם, כד. ועוד.

¹⁶ וכדפירש"י שם (ג, ח), ולאגדה המיישבת דברי המקרא כו'. וראה בהנסמן לעיל ע' 27 הערה 2.

¹⁷ ולפעמים מציין המקור – לשלול מרז"ל אחר ומפני שנוגע לפירושו. היינו כאשר הדרשה נמצאת בכ"מ בדרז"ל בשינויים ורש"י מציין למקום א' לומר שכוונתו להדרשה כמו"ש במקום ההוא דוקא – וראה לקו"ש ח"ה ע' 171 בביאור פירש"י וישלח (לו, ג), לקו"ש ח"ג ע' 101 ואילך. ובכ"מ.

שבזהר נזכר רק נר דלוק. וברמב"ן כאן רק „הייתה ברכה מצוי' בעיסה“.

¹¹ אע"פ שרוב המכריע דפירושו אינו מציין המקור. וכמו בפסוק שלאחריו דקטורה זו הגר שהוא ג"כ בב"ר כאן.

¹² פ"ס, טז.

¹³ וכ"ה בדפוס ראשון ושני דרש"י.

¹⁴ במדרש שם מוסיף עוד ומסיים „קוצה חלתה בטהרה וקוצה עיסתה בטהרה“. אבל ענין בפ"ע הוא – ראה יפ"ת ופ"י מהרז"ו (וכ"ה בגו"א ולבוש האורה לפירש"י): וחושב כאן ד' דברים (ולא כב, ידי משה"ש).

במעלותיה להיות אשת יצחק; מכל מקום, עדיין לא היה יצחק בטוח לגמרי שהיא אכן דומה למשפחתו, לאמו שרה, בצדקות וכו' (והרי לשם כך שלח אברהם את אליעזר, „אל ארצי ואל מולדתי וגו'”²¹), עד אשר „ויביאה גו' האהלה שרה אמו”²².

ומאחר שהחלטת יצחק באה כאשר „ויביאה יצחק האהלה וגו'”, בהכרח לומר שבאותה שעה ראה נסים ונפלאות גדולים יותר (מקודמיהם), שגילו וביטאו את היותה דומה באופן מושלם למשפחת אברהם ולשרה בפרט²³. ומפרש רש"י, שדבר זה אכן

מדרש חז"ל הנוגע לפשוטו של מקרא, היה לו להקדים ולהדגיש: „רבתינו דדשו שכל זמן ששרה קיימת כו'”.

ג. והביאור בזה:

הקושי שבא רש"י ליישב הוא בכל שלש התיבות שהעתיק, „האהלה שרה אמו”, שלכאורה הן מיותרות כולן: כוונת הכתוב כאן היא לספר שכאשר הגיעה רבקה עם אליעזר, ותיכף סיפר אליעזר ליצחק – בעמדו עדיין בחוץ – את כל הקורות אתו, אזי הכניס יצחק את רבקה פנימה ולקחה לאשה – ואם כן, לא היה לכתוב לומר אלא „ויביאה יצחק (אליו”¹⁷) ויקח את רבקה ותהי לו לאשה”. ומה מוסיף על כך הנאמר „האהלה שרה אמו”¹⁸?

ומזה מובן ש„האהלה שרה אמו” בא להוסיף דבר-מה הנוגע לסיום המעשה: „ויקח את רבקה ותהי לו לאשה” – כי בכך הודיענו הכתוב את הטעם והסיבה שהביאו את יצחק לקחת את רבקה, ואשר קודם לכן לא היה זה דבר מוחלט אצלו.

כלומר, אע"פ שאליעזר סיפר ליצחק את האופן הנסי והמופלא של כל השתלשלות הדברים, בדיוק על-פי הסימנים שקבע – „גלה לו נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו”¹⁹ – ואליעזר ראה בכל זה ראייה ש„אותה הוכחת לעבדך ליצחק”²⁰, היינו שרבקה מתאימה

(21) פרשתנו כד, ד. וראה פרש"י שם, יד. שם, כא (ד"ה משתאה: (דאף „שראה דברו קרוב להצליח – כי נתקיימו סימניו כו', מ"מ) „אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו”).

(22) וכן משמע קצת מבר"ר שם, שלאחר שמבאר הענינים שהיו אצל שרה וחזרו כשבאת רבקה, מסיים: וכיון שראה אותה שהיא עושה כמעשה אמו* . . . מיד ויביאה יצחק האהלה. ובפשטות, הכוונה שם היא גם להמשך הכתוב „ויקח את רבקה ותהי לו לאשה”. וכ"ה דעת ר"י (עכ"פ – ראה לקמן הערה 33, ש"ל שאין בזה מחלוקת) בפרד"א (פט"ז) שלאחר שהביאה האהלה החליט ליקח אותה לאשה (אלא ששם הוא מטעם אחר). וראה אלשיך ומלבי"ם כאן.

(23) ועפ"ז מובן (נוסף על המבואר לקמן בפנים ס"ד) מה שלא הביא רש"י הא ד„דלתות פתוחות לרוחה” שבמדרש, כי אי"ז חידוש שנתוודע אודותו רק כשהביאה האהלה, שהרי ידע ע"ד גמ"ח שלה לפני"ז מהנהגתה עם אליעזר (כד, יח ואילך. וראה פרש"י כד, יד).

ואפי' את"ל (בדוחק*) שהי' בזה חידוש על

(* ומה משמע, שד' דברים אלו גרמו שישא את רבקה ולא (רק) מה שקוצה חלתה בטהרה כו' (ראה לעיל הערה 14). והל' „עושה כמעשה אמו”, י"ל ע"ד פירושו הגוי"א ברש"י בפסוק שלפני"ז (כד, טו).

(* דהרי זה שהי' דלתות פתוחות לרוחה אינו

(17*) ע"ד ויצא כט, כג. או שג"ז מיותר, כיון שמסיים „ותהי לו”.

(18) להעיר מקושיית האלשיך כאן: ולא הוליל אלא ויקח את רבקה.

(19) פרש"י כד, טו.

(20) פרשתנו כד, יד. וראה בפרש"י.

מרומז בלשון „האהלה שרה אמו” – שראה נס בקשר ל„האהלה”, נס ביחס ל„שרה” ונס בשייכות ל„אמו”.

ד. ובפרטיות על-פי הסדר:

„האהלה” (בה’ הידיעה): נס הקשור לאהל, כלומר נס המבדיל את האהל מכל שאר האהלים – שלכן נקרא „האהלה” בה’ הידיעה, דהיינו האהל הידוע והמפורסם – והדבר מוביל להבנה שהכוונה היא ל„ענן קשור על האהל”.

שכן, כבר למדנו כעין זה בפסוק²⁴ „וירא את המקום מרחוק” – שהבדלתו של מקום פלוני מן השאר (בקדושתו), עד שהיה יכול להקרא „המקום” (בה’ הידיעה), היתה עי”ז ש„ענן קשור על ההר”.

ואם כן, מובן שגם בנידון דידן ההדגשה „האהלה” (בה’ הידיעה) באה להורות על נס כגון זה, „ענן קשור על האהל”, שעלידו ניכר שאהל זה מובדל מן השאר.

„שרה”: נס בדבר שיש לו שייכות מיוחדת לשרה – המובן מתוך מה שלמדנו כבר לעיל (בפרשת וירא). כאשר באו המלאכים כ„אורחים” לאברהם, התעסק בעצמו בהכנת

ההנהגה עם אליעזר בזה שהי’ (דלתות פתוחות) לרוחה, הרי לא הי’ בזה נס שזה דוקא ישפיע ויחליט שיצחק יקח את רבקה ולא הנסים כו’ שסיפר לו אליעזר.

(24) וירא כב, ד ובפרש”י.

והגשת המאכלים עבורם; אולם מסופר בכתוב שדבר אחד היה יוצא מן הכלל: „וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי וגו’ סלת לושי ועשי עוגות”²⁵. זאת אומרת, שמבלי הבט על גודל השתדלותו של אברהם אבינו לקיים את מצות הכנסת האורחים, עד ש„רץ” בעצמו (למרות הצער הגדול שסבל באותו היום) להביא לפניהם בן בקר²⁶, הנה את לישת והכנת העיסה²⁷ הותיר לגמרי בידי שרה – משום שדבר זה שייך לה דוקא.

וממילא, מאחר שבפסוק דידן נרמז נס מיוחד שאירע בדבר-מה הקשור לשרה במיוחד, מובן שהיה זה בשייכות לעיסה: „ברכה מצויה בעיסה”.

„אמו”: אף „בן חמש למקרא” יודע ומבחין (על אף שעדיין לא למד זאת) שהדלקת הנר בערב שבת היא ענין יוצא מן הכלל השייך (לנשים בכלל, ובפרט) ל„אמו”.

ועל כן, כאשר „בן חמש למקרא” לומד על-דבר נס הקשור ל„אמו”, מבין גם הוא את השייכות להדלקת נר שבת, שהרי הוא רואה את אמו מקיימת זאת ככל ערב שבת.

[ואע”פ שהדלקת נרות שייכת לא רק ל„אמו” אלא גם לבנות שטרם נישאו (כמו שיתבאר להלן), הרי אין הדבר שוה בכל מקום ובכל זמן כמו הדלקת נרות על-ידי „אמו” – כי יתכן

(25) ית, ו.

(26) שם, ז. וראה רמב”ן שם. ולהעיר, שבנוגע ל„בן הבקר” שנא’, „ויתן אל הנער” פירש”י (זה ישמעאל) לחנכו במצות, משא”כ בכ’, „האהלה אל שרה ויאמר מהרי גו’” – לא פרש”י כלום.

(27) אף שלוש אפה מצות בעצמו (וירא יט, ג).

„בן חמש למקרא“ שאין לו אחיות או שאחותו רכה בשנים].

ועפ"ז מובן הטעם שלא הביא רש"י את הענין הרביעי שבו היתה רבקה דומה לשרה – כפי שמצינו במדרש – כי בפשטות לא מצאנו בכתוב רמז אלא לשלשה דברים.

אלא שעדיין יש לשאול: מנין מוכח שהנרות דלוקו זמן כה רב – מערב שבת לערב שבת? והרי אפילו נאמר שדלקו במשך מעת לעת שלם²⁸ וכיוצא בזה²⁹, יש כאן גם כן נס גדול!

ולקושיא זו התייחס רש"י בכך שהוסיף „בראשית רבה“ – כלומר, בדרך הפשט אכן יש ספק כמה זמן דלקו הנרות, אבל כך איתא בבראשית רבה, שהנרות דלוקו מערב שבת לערב שבת³⁰.

ה. אולם, לפי זה קשה ביתר שאת סדר הדברים בפירוש רש"י: „נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל“ – אשר לא זו בלבד שהוא להיפך מסדרם במדרש, אלא הוא גם להיפך מסדר הרמזים בכתוב, כפי שנתבאר לעיל („האהלה“ – ענן קשור, „שרה“ –

ברכה מצויה בעיסה, „אמו“ – נר דלוק וכו').

[ואין לתרץ שהסדר בפירוש רש"י הוא בהתאם לסדר שבו ארעו שלשת הדברים אצל רבקה, כי אפילו אם נפרש שביאתה היתה בערב שבת לפני חשכה, ולכל לראש הדליקה נר, הרי פשיטא שהנס „נר דלוק מערב שבת לערב שבת“ נראה רק לאחר ראיית ה„ענן קשור כו“].

ואם כן, היה לו לרש"י לפתוח (בדומה לסדר שבכתוב ובמדרש) ב„ענן קשור על האהל“ – הנס הראשון שאירע משכנסה רבקה לאהל, ולאחר מכן „ברכה מצויה בעיסה“, שהוא נס שנראה תיכף בעת התעסקותה ב„עיסה“, ורק לאחר מכן הנס של „נר דלוק מערב שבת לערב שבת“, שנראה בשלימותו רק בערב שבת הבא³¹.

והביאור בזה:

מאחר שענין „האהלה שרה אמו“ הוא שהביא לידי „ויקח את רבקה גו' לאשה“, כי עי"ז נתברר שרבקה שוה לשרה אמו, מובן שלכל לראש ובעיקר נוגעת כאן ההשוואה בפרט של הצדקות וכו' –

ולכן הביא רש"י תחילה את הנס של „נר דלוק מערב שבת לערב שבת“, דהיינו נס שנעשה במצוה שקיימה, שבו מתבטאת ומתגלה המעלה שבה, הצדקות שלה בקיום המצוה³²;

31) ועפ"ז יומתק הסדר שבמדרש.

32) עפ"ז יש להסביר שינויי ל' רש"י מל' המדרש (ראה הערה 30 – אף שבדוחק י"ל שכך הייתה גירסתו במדרש): בפרש"י עיקר הענין בזה שהי' נר דלוק שפעל על יצחק – הוא הנס בקיום המצוה שלה ככפנים, ולכן מדגיש „מע"ש כו" זמן

28) ראה במדרש אגדה עה"פ: „וכשהיתה מדלקת נרות בע"ש היו הנרות דולקות עד מוצאי שבת“. בכ"א א' גם בכ"ר (בהוצאה הנ"ל) – עד מוצ"ש. וראה עה"פ ב"ר פי"א, ב: פעם אחת כו'.

29) ראה (לדוגמא) ת"י „ומן יד נהרת בוצינא טפת בזמן דמיתת שרה“.

30) בכ"ר פ"ס, טז (וכ"ה בילקו"ש) עה"פ: מלילי שבת ועד לילי שבת. אבל הכוונה היא מע"ש לע"ש. וכן מפורש בפ"י מהרז"ו שם.

הטעם לשינוי הל' ברש"י – ראה הערה 32.

169 ועוד זאת: לדעת רש"י³⁴ היתה רבקה בעת נישואיה בת שלש שנים, בגיל שבו עדיין אין אשה חייבת במצות, ואעפ"כ קיימה כבר אז את מצות הדלקת הנרות³⁵.

(שבעה ערה 22): „וכחזן שהוא עומד ומברך את הכלה בחופתה כך עמדו וברכו את רבקה, ס"ל דאסמכתא בעלמא הוא (וראה רד"ל שם). ובפרט דדעת ר"י שם מפורש דהנשואין ה' רק כשבאת ליצחק. ואין לומר דר"י פליג בזה את"ק, דא"כ הול"ל דעתו אחרי „וכחזן כו"י.

וגם את"ל שהיתה ארוסה (מדרש אגדה עה"פ ויקח האיש נזם זהב (פסוק כב). פס"ז עה"כ ויוצא העבד (פסוק גג). תוס' (בהדר זקנים) (עה"פ ויקח העבד עשרה גמלים (פסוק יוד)), אבל ברוב מדרשי רז"ל ומפרשי התורה לא משמע כן) הרי לא חל על ארוסה חיוב הדלקת הנר (של נשואה) יותר מזו שאינה ארוסה, דהן לטעם דהנשנים מזהירות בו יותר „מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית" (שו"ע אדה"ז או"ח סרס"ג ס"ה מרמב"ם ה' שבת פ"ה ה"ג. ובטושו"ע שם) הרי זה שייך רק בנשואה ולא בארוסה, וגם להטעם „שהיא כבתה נרו כו"י. . שתתקן מה שקלקלה" (שו"ע אדה"ז שם. טור שם בשם מדרש – תנחומא ר"פ נח) הרי זה רק בנשואה שיש לה בעל, כחיה שכבתה נרו של עולם (בעלה).

34 תולדות כה, כ (וראה גם פרש"י לפנ"ז – וירא כב, כ) וכ"ה בסדר עולם פ"א (ראה תוד"ה וכן (יבמות סא, ב): ואי אפשר להגי' בס"ע). סוף מס' סופרים. פס"ז פרשתנו כד, מד. מדרש שכל טוב פסוק יד. ועוד. וראה הערה הבאה והערה 41.

35 כל הנ"ל מוכח גם במדרש וילקוט, דגם שם הובא הא דנר ה' דלוק, ואשר זה גרם שיצחק ישא את רבקה, כבהערה 22 (ולהעיר מהמשך במדרש שם: למדנך תורה .. יהי משיאן תחלה ואח"כ .. בתחלה ויבאה יצחק האהלה כו') וכמפורש בלבוש כאן דהג' דברים שבמדרש, נר דלוק (וברכה מצוי' וענן קשור) ה' קודם נשואי'. וגם אי' בכ"ר לפנ"ז (פ"ס, י"ב) „מכאן שאין משיאין את היתומה כו"י (שדין) היתומה כאן קאי על קטנה דוקא. ובילקוט מפורש „שאינן משיאין את הקטנה".

ולאחר מכן בא הנס „ברכה מצויה בעיסה", הקשור אף הוא לפעולות שלה, אלא שלא ביחס למצוה כקודמו; ורק לאחר מכן – נס בדבר שכבר אינו בתחום פעולותיה, „ענן קשור על האהלה", שאינו בדבר מצוה ואף לא בפעולה שעשתה.

ו. מ„ענינים מופלאים" שבפירוש רש"י זה:

על"פי המבואר אשר „ויקח את רבקה וגו'" היה רק לאחר שראה אצלה „נר דלוק מערב שבת לערב שבת", הרי מכאן למדנו שהנהגת רבקה היתה להדליק נרות שבת קודש אף קודם נישואיה³³.

שומדלקת הנרות. משא"כ במדרש עיקר ההדגשה בענין זה הוא הנס שבזה, והנס הותחל מ„לילי שבת (ועד כו')", היינו אחרי הזמן שאפשר שיהי' דולק ע"פ הטבע. וי"ל שזהו גם ההפרש בל' פרש"י „נר דלוק" ובמדרש „נר דלוק". אבל להעיר שבילקוט הובא (דברי המדרש): נר דלוק. (ובכמה כ"י (בהוצאה הנ"ל) גם בכ"ר – נר דלוק). ולאידך, בדפוס ראשון דפרש"י: נר דולק. ואכ"מ. 33 בתוד"ה שנאמר (כתובות ז, ב) כ' דאיכא למימר דהכ' „ויברכו את רבקה גו'" מדבר בברכת אירוסין, אבל הרי מסיים: ונראה דאסמכתא בעלמא היא כו' ולא איירי פשטי' דקרא בברכת אירוסין. וכן מפורש במס' כלה רבתי פ"א.

ועי' הכלל „לא לאפושי במחלוקת" (נסמן בדרכי שלום (נדפס בשד"ח כרך י' בסופו) כללי הש"ס סרנ"ז) מסתבר דגם הת"ק בפדר"א

(* והסיים „ועד לילי שבת" – ה"ז עד ולא עד בכלל, ולהעיר מהמשך המשניות (אבות פ"ה מ"ב): עשרה זורות מאדם עד נח (דשניהם בכלל) כו' מנח ועד אברהם (דק אחד מהם בכלל – וראה מפרשים במשנה – מחזיו. תריו"ט. ועוד). וראה לעיל ע"י 70 ואילך.

ובכמה כ"י (בהוצאה הנ"ל) „לילי שבת". (וכ"ה בילקוט שלפנינו).

ואעפ"כ לא הסתפקה רבקה בהדלקת הנר של אברהם אבינו (שהיה גדול ומחוייב במצוות השייכות אז), והדליקה נר בעצמה, אף שהיתה אז קטנה בת שלש שנים.

ויתירה מזו – הדבר שימש כענין (וסימן) עיקרי בכירור כי „הרי היא שרה אמו“, ובהחלטה „ויקח גו' לו לאשה“. ובפרט שבמקרה דגן אין זאת שולוא הדלקת הנר על-ידיה לא היה דולק נר שבת בבית זה, שהרי קיים אברהם אבינו את כל התורה כולה, ואפילו מצוות דרבנן (כמובא גם בפירושו רש"י³⁶), והדין הוא³⁷ שאם אין האשה מדליקה נר בערב שבת (מאיזה טעם שיהיה) מדליק הבעל, ואם כן, צריך לומר שמאז נפטרה שרה הדליק אברהם (ויצחק) נר³⁸ בכל ערב שבת³⁹.

ומכאן למדנו הוראה ברורה (ובהתאם למדובר כבר פעמים רבות⁴⁰) – שלא רק בנות מצוה קודם נישואיהן צריכות להדליק נרות שבת, אלא אף קטנות, החל מבנות שלש שנים (שעדיין אינן מחוייבות במצוות)⁴¹, אם הן

(ויצחק). וראה – להלכה – ובמצות דרבנן (כנדוד"ד) שו"ע א"ח סי' תרפ"ט ס"ב ובמ"א (ומחה"ש) שם סק"ד. מ"א (ומחה"ש) סי' תרעז סק"ח. או שבקים המצות דאבות (לפני מ"ת) אין נפק"מ בזה. ואכ"מ.

40 ראה בארוכה שיחות חודש תשרי תשל"ה. לקו"ש ח"א ע' 281 ואילך. לקו"ש ח"ז ע' 146-7. ועוד.

41 וגם לפמ"ש בחזקוני בהכתוב עשרה גמלים (כד, י), „להרכיב עליה עשרה אנשים לברך ברכת אירוסין ונשואין* – הרי: א) אין זה שייך כלל לכירור דעתו בענין חיוב ההדלקה אם הוא רק אחר הנשואין. ואדרבה, זה גופא שלא הביא רא' דרבקה היתה כבר לאחר הנשואין כשבאתה האהלה מזה שהדליקה נרות – מוכיח דס"ל שמדליקות גם קודם הנשואין. ב) ועוד ועיקר: מכיון שרבקה היתה בת ג' שנים (וכמפורש גם בחזקוני פסוק סד***) – אין נפק"מ אם היתה קודם הנשואין או לאחר, כי אין

36 תולדות כו, ה.

37 שו"ע אדה"ז א"ח סי' רס"ג ס"ה, ס"ט וי"א.

38 ואין לומר שאברהם (ויצחק) הדליק באהל אחד לא בהאהל שהדליקה רבקה*, דלפ"ו אינו מתאים הל' „וכשמתה רס"ק"ו שבפרש"י, הרי לא הודלק הנר מלכתחילה. וראה לקמן הערה 48. 39 וצ"ע אם לאחר שרבקה התחילה להדליק פסק אברהם (ויצחק) להדליק, כי הדלקתה של רבקה (גם לאחר נישואי' – ראה לקמן הערה 41) ה"ז רק ענין דחינוך, ואינו פוטר את אברהם

* ברד"ק פ' „כן ה' מנהג בימינו ההם להיות אהל לאיש בפ"ע ולאשה בפני עצמה" ומביא הכ' (ויצ"ל, ל, טז) אלי תבוא, ומ"ש שם (לא, לג) ויבא באהל יעקב ובאהל לאה. ומשמע מדבריו שאברהם ויצחק לא היו בהאהל של שרה כל הזמן עד שבאה רבקה (וכ"מ בוהר שם קלג, ב. וברמב"ן עה"פ).

אבל לפי פרש"י (שם ל, טו) פ"י „אלי תבוא“ הוא לפי „שלי (של רחל) היתה שכיבת לילה כו“, וב„אהל יעקב“ פרש"י „הוא אהל רחל כו“ (ולא כמו שפי' הרד"ק דלעיל וכן בראב"ע וברמב"ן שם). וראה גם פרש"י וישלח לה, כב.

ולפ"ו לכא' מוכח דעת רש"י שלא ה' להאישי אהל מיוחד כ"א שה' אהל א' לשניהם. ומה שפרש"י (לך יב, ח) „אהל אשתו כו“ י"ל שזהו כפרש"י (פרשתנו כד, כח) „הנשים... בית לישב בו למלאכתו כו“.

* אבל להעיר דלקטן (כה, א) הביא דברי המדרש (הובא לעיל הערה 35) „למזה תורה דרך ארץ... שלא ישא אשה עד שישאו הם ולכך כתיב ויקח את רבקה ותהי לו לאשה כו“, דמשמע שלא ה' הנשואין קודם שבאתה ליצחק.

** אבל בפ' תולדות (כה, כ) כתב דרבקה היתה בת י"ד שנים כשנשאת, וכדעת הספרי הובא גם בתוד"ה וכן (בימות סא, ב). ובדעת זקנים תולדות שם. וראה ברד"ל בפד"ר פט"ז ופל"ב.

ז. ועוד ענין נפלא שמצאנו כאן:

כאמור, בודאי הדליק אברהם אבינו בעצמו נר בכל ערב שבת, ואעפ"כ [אף שהעיד הכתוב שהיה „בא בימים וה' ברך את אברהם בכל"⁴⁷, ובודאי היינו גם (או – כל-שכן) ברוחניות], הנה בהדלקתו (וכן בהדלקת יצחק) לא נתקיים הענין הנפלא של „נר דלוק מערב שבת לערב שבת"⁴⁸, כפי שנתקיים בהדלקת הנר של שרה, ולאחריה ברבקה כשהתחילה להדליק נר בהיותה בת שלש שנים.

ובזה רואים אנו את הכח המופלא הטמון במצות הדלקת הנרות, ואפילו כשנעשית על-ידי ילדות ישראל הקטנות ביותר, בנות שלש שנים, אשר כל בת ישראל נקראת „בת שרה רבקה רחל ולאיה", ועל-ידי הדלקת הנר שלה נעשה כל הבית מואר במשך השבוע כולו, עד לערב שבת הבא.

והחילוק אינו אלא שבנרות שהדליקו שרה ורבקה פעל והאיר האור בגלוי בגשמיות הבית, מאחר

מפני שקיימו את התורה, היינו חייבים של „בני" – הרי השיעור דגדלות שבזה הוא כמו"ש בישראל ואין לומר שיהי' כמו שהוא בב"ג, דהרי"ז תרתי דסתרי. וק"ל.

(47) פרשתנו כד, א.

(48) ואין לומר שגם הנרות שהדליק אברהם היו דולקים מע"ש לע"ש אלא שהדליק באהל אחר משא"כ באהל שרה שלאחר שמתה לא היו נרות דולקים, דלפי"ז אין מתאים (ובפרט להגירסא שבדפוס ראשון ושני (הובא לעיל הערה 3) נר דלוק באהל) הלי, „ומשמתה 209 סקו", דמשמעו שפסקו הנסים, שלא היו דולקים מנ"ש לע"ש כו', והרי לפי הנ"ל לא הדליקו נרות שם כלל.

שייכות כבר להבין המשמעות שבהדלקת נר שבת, יש לחנכן⁴² למצות הדלקת נרות שבת קודש – גם כאשר בבית זה מדליקה כבר האם (או אחרים) נר בתורת „מצווה ועושה" (המחוייבת בדבר על-פי דין).

ואע"פ שרבקה היתה אז, בהיותה בת שלש שנים, בת-דעת הרבה יותר מילדה סתם בגיל זה⁴³ – שהרי הדבר ניכר בבירור מסיפור המאורעות דאליעזר, שדייק במעשיה [ומטעם זה נדרש שהשידוך יהיה מדעתה ובהסכמתה, ואף – כמו שכתב רש"י לעיל⁴⁴ – מכאן למדנו ש„אין משיאין את האשה (סתם, היינו גדולה⁴⁵) אלא מדעתה"] – הרי מאחר שסוף-סוף היתה אז בת שלש שנים בלבד (זמן רב קודם גיל בת מצוה), היה דינה (על-פי תורה^{45*}) כקטנה⁴⁶.

הנשואין פועלים ומשנים בנוגע לחיוב במצות. ופשוט.

(42) והרי האב מצווה מד"ס לחנך גם בתו (שו"ע אדה"ז או"ח שמ"ג ס"ב. וראה מ"א ומחה"ש שם סוסק"א. וראה תוספתא עירובין (פ"ב ה"ח): „לא נמנעו .. מלשלח עירובין .. וביד בנותיהן הקטנים כדי לחנכן במצות").

(43) ראה פס"ז שבהערה 34.

(44) כד, נו.

(45) ובפרט דהרי משנה מל' המדרש וכו' (שהובא לעיל סוף הערה 35).

(45*) אבל ראה פרש"י תולדות כה, כז.

(46) כי מסתבר לומר שזה שהי' לה דין „גדולה", ה"ז רק לגבי ענינים טבעיים ולגבי דיני ב"ג, דלהיות שהאבות הי' להם דין ב"ג (ראה לקו"ש ח"ה ע' 143 ואילך. וש"ג), ושיעור דבן י"ג למצוות הוא (לכמה דיעות) מהשיעורין דהלמ"מ, הרי בכ"ג לא שייך שיעור זה, ושיעורו הוא כשנעשה גדול בשכל – (ראה בכ"ז בארוכה לקו"ש חלק יוד ע' 70 ואילך. לקמן ע' 291).

משא"כ הדברים שעשו (לא מצד דיני ב"ג, כ"א)

של אברהם (ובני ישראל בכלל) – יובן על-פי מאמר רוז⁵⁰ בחילוק שבין האיש לאשה, שענינו של האיש הוא ש„מביא חטין“, והיינו רק שמכניסם אל הבית; ומלאכתה של האשה, ה„עזר כנגדו“, היא להפוך את החטים למאכל הראוי לאדם.

כלומר, הקב"ה קבע את טבע העולם באופן ש„איש דרכו לכבוש“⁵¹ – לרכוש לו דברים מן העולם שבחוץ ולהכניסם אל ביתו שלו; משא"כ האשה, אדרבה, כיון ש„כל כבודה בת מלך פנימה“⁵², הרי תפקידה כעקרת הבית הוא „פנימה“, בתוך הבית, לתקן ולשנות את הדברים שהובאו מבחוץ ולעשותם ראויים לאדם, ועד שיהיו ראויים, כביכול, לאדם העליון.

ולפיכך, כאשר הדליק אברהם נרות, כיון שאין זה מתפקידו להתעסק בצרכי הבית, לא היה הדבר צריך לפעול גם שהארת הבית במובן הגשמי תהיה יותר מאשר על-פי טבע – כי אין זו העבודה שלו.

ודוקא שרה ורבקה, ולאחריהן כל בנות שרה ורבקה כו', כל בנות ישראל, שנתן להן הקב"ה את התפקיד והשליחות לעסוק בצרכי הבית⁵³, ולפעול גם בענינים הגשמיים שבבית, הרי בידן השליחות והכח להשפיע ולהאיר בנרותיהן את כל הבית במשך כל הזמן, כך שבמשך כל ימות השבוע נראה בגלוי שזהו בית שבו הדליקה בת שרה ורבקה נר שבת.

שהנר הגשמי דלק (בדרך נס) מערב שבת לערב שבת;

אבל בפנימיות הענינים כן הוא בכל מי שמדליקה נרות, אע"פ שבעיני בשר אין הדבר נראה, כי מאחר ש„מעשה אבות“ הוא „סימן“ ונתינת כח „לבנים“⁴⁹, הרי כל מי שהיא בת שרה ורבקה וכו' יש בידה הכח שאור המצוה של נר השבת שלה יפעל על משך השבוע כולו.

ח. ועוד ענין נפלא – דוקא בהדלקת נרות על-ידי קטנות: כאשר חז"ל מפליאים בגודל ענין הבל פיהם של לומדי התורה, שעליו מתקיים העולם⁴⁹, הרי הם מדגישים על אתר שהמדובר הוא ב„הבל שאין בו חטא“, הבל תינוקות של בית רבן דוקא.

ומזה מובן גם בנוגע למעלת ההדלקה והעשיה ביד שאין בה חטא דוקא.

ולהעיר שעפ"ז צריך עיון, כי נמצא שהמעלה האמורה ישנה בכל המצוות והענינים שעושים קטנים וקטנות מצד חינוך – ולא אשתמיט בספרים ביאור בזה!

ט. הטעם שדוקא נרותיהן של שרה ורבקה (וכך גם נרות כל בנותיהן, כל נשי ובנות ישראל, בכל הדורות) דלקו מערב שבת לערב שבת, משא"כ הנרות

49) ראה רמב"ן לך יב, ו. וראה ב"ר פ"מ, ו. ועוד.

ובפרט ע"פ מרז"ל שקיום המצות לאחר מ"ת הוא במדרי' נעלית יותר מקיום המצות של האבות, ודוקא לאחר מ"ת המצות פועלות בגשמיות העולם (ראה שהש"ר פ"א, ג (א). וראה לקו"ש ח"ה ע' 79 וע' 88. וש"ו).

* 49) שבת קיט, ב.

50) יבמות סג, א.

51) שם סה, ב. הובא בפרש"י בראשית א, כח.

52) תהלים מה, יד.

53) נסמן לעיל הערה 33.

י. על-פי הנ"ל יובן גם טעם הסדר של שלשת הדברים בפירוש רש"י – בפנימיות הענינים:

המפרשים⁵⁴ כתבו, ששלשת הענינים שהביא רש"י, „גר דלוק מערב שבת לערב שבת ברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל“, הם כנגד שלש המצוות שנצטוו בהן (כמיוחד) בנות ישראל: חלה, נדה (טהרת המשפחה) והדלקת הנר. על-ידי שמירת מצות הדלקת הנר – „גר דלוק מערב שבת לערב שבת“; הזהירות במצות חלה פועלת שתהיה „ברכה מצויה בעיסה“; ועל-ידי הזהירות במצות נדה זוכה הבית ל„ענן קשור על האהל“ – הטהרה מביאה את „ענן“ השכינה⁵⁵.

ובהתאם לסדר זמניהן של שלש המצוות קבע רש"י את סדרם של

שלשת הדברים (התלויים בשלש מצוות אלו): תיכף בהגיע הבת לגיל החינוך היא מתחילה לשמור את מצות הדלקת הנר („גר דלוק מערב שבת לערב שבת“); לאחר זמן, כשהיא גדלה ומתחילה לעסוק בעבודות הבית, אזי היא עוסקת גם בעיסה („ברכה מצויה בעיסה“), ולאחר זמן נוסף, בעת נישואיה, היא מקיימת את מצות נדה – טהרת המשפחה („ענן קשור על האהל“).



מכל האמור מובן גודל הזכות בהשתדלות שכל בת ישראל, תיכף משהגיעה לחינוך, תדליק נר בכל ערב שבת קודש (וערב יום-טוב).

ועל-ידי הדלקת נר שבת נזכה, כנאמר בילקוט-שמעוני⁵⁶, לקיום „אני – הקב"ה – מראה לכם נרות של ציון“, בקרוב ממש, בגאולה האמיתית והשלמה.

(משיחות כ"ף מריחשון
וש"פ חיי שרה, תשל"ה)

54) חזקוני (ריב"א), גר"א, רע"ב, באר מים חיים. ועוד.

55) עד"ז הוא בגר"א. ובחזקוני (וריב"א): ענן דוגמת נדה שהענין שלהם חוזר ושוב פוסק וחוזר. וברע"ב: שאוהל לשון תשמיש. ובבאר מים חיים „שכל דמי ואיברי' כבדים ועכורים כענן זה“. ובשל"ה (שם) „ענן קשור... כמ"ש ופקדת את נוך וידעת כי שלום אהלך“.

56) ר"פ בהעלותך.

